

AUGUSTINUS

VOOR MENSEN VAN NU

Wij zijn de tijden

HANS ALDERLIESTEN

Augustinus voor mensen van nu

Van Hans Alderliesten verscheen eerder bij KokBoekencentrum

Uitgevers:

Grote denkers over grote dingen

HANS ALDERLIESTEN

AUGUSTINUS

VOOR MENSEN VAN NU

Wij zijn de tijden

KokBoekencentrum Uitgevers – Utrecht

ISBN 978 90 435 3275 4
ISBN 978 90 435 3276 1 (e-book)
NUR 707

Ontwerp omslag: Peter Kortleve / shortlife.nl
Lay-out en dtp binnenwerk: Gewoon Geertje

© 2019 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

Alle rechten voorbehouden

KokBoekencentrum Uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Inhoud

Inleiding: Andere tijd, dezelfde vragen 7

Augustinus, zondaar en heilige 10

DEEL I: 'HET ZIJN SLECHTE TIJDEN!'

1. Wie ben je?	14
2. Druk, druk, druk?	16
3. Hoe slaag je in het leven?	18
4. Wat is een goed karakter?	20
5. Hoe moet je omgaan met boosheid?	22
6. Choose your battles. Maar hoe?	24
7. Heb je last van rommel?	26
8. Lukt het om jezelf te managen?	28
9. Hoe ga je om met pijn en lijden?	30
10. Zijn wij óók geneigd tot het kwade?	32
11. Waar spaar je voor?	34
12. Mag je van jezelf houden?	36
13. Tel ik mee?	38
14. Is geloven voor watjes?	40
15. Waarom zou je bang zijn voor de dood?	42
16. Is straffen nog wel iets voor nú?	44

DEEL II: 'DAT ZEGGEN DE MENSEN TENMINSTE'

17. Wat zeggen vrienden over jou?	46
18. Waar baseer je je op bij het nemen van een beslissing?	48
19. Wat als je onterecht beschuldigd wordt?	50
20. Waarom kunnen we moeilijk met kritiek omgaan?	52
21. Wie is de baas?	54
22. Moet je dan maar alles goed vinden?	56
23. Waarom is duidelijkheid belangrijk?	58
24. Hoe ga je om met teleurstellingen?	60
25. Je aan een ander aanpassen, is dat nog wel iets voor nu?	62
26. Hoe ga je met onrecht om?	64

27. Hoe ga je op een goede manier met bezittingen om?	66
28. Wat nu als je alleen overblijft...?	68
29. Wat doe je tijdens de lunch?	70
30. Hoe maak je indruk op anderen?	72
31. Maakt geld gelukkig?	74
32. Wat is de kracht van enthousiasme?	76
33. Oud worden of oud zijn?	78
34. Vergeten of vergeven?	80
35. Wat is het belang van taal?	82

DEEL III: 'LATEN WE LIEVER GOED LEVEN'

36. Hoe word je gelukkig?	84
37. Gunnen we elkaar een nieuwe kans?	86
38. Hoe kan je een tevreden leven leiden?	88
39. Kleine zonden, moet je daar nu zo zwaar aan tillen?	90
40. Doe je wat je zegt?	92
41. Wat is ware liefde?	94
42. Waarom is het belangrijk bij je eigen vakgebied te blijven?	96
43. Hoe leef ik gezond?	98
44. Kunnen we zonder regels?	100
45. Waarom is nietsdoen geen optie?	102
46. Wat is schoonheid?	104
47. Wat is een goede vriendschap?	106
48. Kunnen streng en mild samengaan?	108
49. Wanneer is een leugentje toegestaan?	110
50. Hoe zet je dromen om in daden?	112
51. Hoe houd je een goede presentatie?	114
52. Hoe kan ik mijn tijd goed besteden?	116
 Noten	 118

Inleiding

Andere tijd, dezelfde vragen

Als je aan een collega, vriend of willekeurige treinreiziger vraagt hoe het met hem of haar gaat, zou je zomaar dit antwoord kunnen krijgen: 'Druk.' Mensen van nu zijn druk. Kinderen hebben een volle agenda. Na hun pensionering komen ouderen nergens aan toe.

Waar zijn mensen van nu zo druk mee? Zijn we met de goede dingen bezig? Hoe weet je waar je wél aandacht aan moet besteden? Wat is de moeite waard? Hoe vind je rust in deze turbulente tijd? In wat voor tijd leven we eigenlijk?

Om deze vragen te beantwoorden, ben ik te rade gegaan bij Augustinus, een theoloog en filosoof uit een ver verleden. Augustinus' zoektocht naar rust, vriendschap en waarheid is echter van alle tijden. Augustinus kan ons vanuit de derde en vierde eeuw verder helpen met verrassende inzichten. Korte antwoorden geeft hij niet. Augustinus dicteert niet. Hij stelt vaak een wedervraag. Als kerkvader heeft hij grote invloed gehad op de westerse filosofie en theologie van zowel de katholieke als de protestantse kerk. Dat maakt hem interessant, zowel binnen als buiten de kerk.

Radicaal

Het boeiende en tegelijk ingewikkelde aan Augustinus is dat het vrijwel onmogelijk is om de gehele Augustinus in beeld te krijgen. Augustinus was een veelzijdig denker die zoveel heeft geschreven, dat je een mensenleven met hem bezig kunt zijn. Augustinus heeft toegankelijke werken geschreven, zoals zijn beroemde *Confessiones* (Belijdenissen) en *Sermones* (Preken), maar ook meer complexe werken zoals *De Trinitate* (De Drie-eenheid).

Augustinus' levensloop is intrigerend. Van een onstuimige jeugd, een veelbelovende academische carrière, tot een radicale

overgang tot het christendom; Augustinus verveelt nooit. Ook zijn soms complexe relatie met de mensen om hem heen, zoals zijn moeder en zijn minnares, zijn interessant. Augustinus heeft daar zelf over geschreven in de *Belijdenissen*. Dat boek is in feite de eerste westerse autobiografie. In het werk daalt hij diep in zichzelf af. Uiteindelijk vindt hij rust bij God, een centraal thema in zijn denken.

Zoektocht

Augustinus was een veelzijdig en in zekere zin ook een 'onrustig' figuur: zoon, vriend, vader, bisschop, filosoof, theoloog, maar bovenal zoeker. Een zoeker naar het goede, ware en schone. Een zoeker naar God. Uiteindelijk vond hij Hem, maar aan de late kant, naar eigen zeggen. Augustinus is een denker over dingen die niet voorbijgaan, en dat maakt hem interessant voor mensen van nu.

Augustinus heeft ons nu iets te melden. In zijn dagen waren zijn preken geliefd. En nog steeds: regelmatig verschijnen er bundels met nieuw vertaalde preken of toespraken. Augustinus' denken en spreken bevat een aantrekkelijke gelaagdheid. Augustinus spreekt zowel de gewone man van de straat aan, als de academicus van de universiteit.

Onzekerheid

Augustinus leefde in de nadagen van het Romeinse Rijk. Hij lag op zijn sterfbed toen Hippo, waar hij bisschop was, werd ingenomen door de Vandalen. Augustinus leefde op een breukvlak van tijdperken. In het Romeinse Rijk was voor de instorting sprake van decadentie, verval en verwarring. Er waren spanningen aan de grenzen, tussen bevolkingslagen liep het niet lekker en bovendien dreigde een voedseltekort door het veranderende klimaat. In de multiculturele samenleving streeden religieuze en seculiere groeperingen om waarheid en gerechtigheid. De machtige, centralistisch ingestelde overheid bleek niet altijd betrouwbaar. Ook was lang niet altijd duidelijk wie je kon geloven. Er was onzekerheid over de vraag hoe de samenleving zich

zou ontwikkelen. Alles zou anders worden, maar niemand wist hoe.

Augustinus leefde circa 1500 jaar geleden. Alles is anders en alles is hetzelfde. De tijd is anders, de vragen zijn hetzelfde. Ook wij leven in onzekere tijden. Onze stelsels kraken en piepen aan alle kanten. Er zijn vraagstukken waar we maar nauwelijks grip op krijgen. In de samenleving zijn allerlei breuklijnen zichtbaar. De waarheid staat ook nu onder druk – *fake news* is geen nieuw fenomeen. Veel mensen van nu zijn onzeker over hun toekomst.

Ook al was Augustinus' context onvergelijkbaar, de essentie van het menselijk bestaan is onveranderd. Mensen zijn nog steeds op zoek naar rust en zekerheid. De ideeën van Augustinus hebben de tand des tijds doorstaan. Augustinus is een interessante gesprekspartner omdat onze tijd overeenkomsten vertoont met de eeuw waarin Augustinus leefde.

Nu

In *Augustinus voor mensen van nu* doe ik een poging Augustinus dichtbij te brengen en te laten reflecteren op vragen en onderwerpen waar mensen van nu mee te maken hebben. Het zijn twee bewegingen: die vanuit het verleden naar het heden en vanuit het heden naar het verleden. Daarmee reik ik de lezer antwoorden, maar ook vragen aan. Het nodigt, naar ik hoop, uit te reflecteren op keuzes, tijdbesteding en opvattingen, ja, op het hele leven.

Als het gaat over in welke tijd wij leven en wat ons te wachten staat, zou Augustinus zeggen: het verleden bestaat niet, want dat is al geweest, de toekomst ook niet, want die is er nog niet, er is alleen maar een heden. Het nú. *Wij zijn de tijden.*

Augustinus, zondaar en heilige

Augustinus wordt in 354 geboren in Thagaste, een stad in het noorden van het huidige Algerije. Zijn vader Patricius is gemeenteraadslid en staat als wildebras bekend. Zijn vader is aanvankelijk geen christen; pas op zijn sterfbed wordt hij gedoopt. De moeder van Augustinus, Monnica, is daarentegen een zeer gelovige vrouw, die alles over heeft voor het zielenheil van haar zoon. Dat hun zoon zal slagen in het leven, is echter geen uitgemakte zaak.

Ondanks geringe financiële middelen sturen zijn ouders hem naar school. Als Augustinus zestien jaar is, kunnen zijn ouders de studie niet langer bekostigen. Een onstuimige periode volgt. Met vrienden zwerft Augustinus over straat. Ze stelen peren uit een boomgaard, iets waar hij later veel last van krijgt, getuige de manier waarop hij erop terugkomt in de *Belijdenissen*. Hij leidt een losbandig leven, ook in seksueel opzicht – tot groot verdriet van zijn moeder.

Op zoek naar waarheid

Op zijn zeventiende vertrekt Augustinus naar Carthago om te studeren aan de universiteit. Een weldoener stelt Augustinus in staat deze droom waar te maken. Twee dingen bevallen hem: de retorica en het amusement in de stad. Tijdens zijn studie leest hij *Hortensius* van de Griekse filosoof Cicero. Het boek raakt hem diep. Augustinus intensiveert zijn zoektocht naar de waarheid. Het boek van zijn moeder, de Bijbel, kan hem echter nog steeds niet bekoren. Hij vindt het maar een eenvoudig boek, dat voor hem, academicus in spe, geen uitdaging biedt. En ook nog eens slecht geschreven. Augustinus voelt zich meer aangetrokken tot het manicheïsme, vernoemd naar de Perzische profeet Mani. Volgens Mani en zijn volgelingen zijn er twee machten aanwezig in de kosmos: het goede en het kwade. Deze strijden met elkaar. Door te streven naar kennis en inzicht kan de mens zich

aan de materiële wereld ontworstelen. Het manicheïsme biedt Augustinus de nodige intellectuele uitdaging.

Augustinus is begin twintig als hij rector in Carthago wordt. In Carthago krijgt hij een relatie met een jong meisje, over wie niet zoveel bekend is. Samen krijgen ze een zoon, Adeodatus. Hun relatie zou dertien jaar duren. Dan stuurt hij haar weg omdat ze niet van hoge afkomst was. Met haar kon hij niet aankomen bij zijn vrienden en collega's. Teleurgesteld in het gedrag van de studenten in Carthago vertrekt Augustinus naar Rome. Hij verwacht dat de studenten daar beter naar hem zullen luisteren. Maar niets is minder waar. Het studentenpubliek in Rome verschilt niet van dat in Carthago. Bovendien betalen ze slecht voor zijn lessen. Tot overmaat van ramp wordt Augustinus ziek. Hij ervaart het alsof hij naar de hel gaat, zo schrijft hij later.

Innerlijke strijd

Het geluk is aan zijn zijde als de functie van staatsprofessor in de retorica in Milaan vrijkomt en hij wordt voorgedragen. Augustinus is dan dertig jaar. Met beide handen pakt hij de uitdaging aan. In Milaan ontmoet Augustinus bisschop Ambrosius. Diens wel-sprekendheid maakt grote indruk op hem. Augustinus ziet zichzelf echter nog niet als christen – daar is hij dan nog te hoogmoedig en te ijdel voor, zo zal hij later zeggen. Hij komt op het spoor van de neoplatonisten. Deze stroming biedt hem de kans om de wijsheid te verbinden aan het christelijk geloof. Augustinus worstelt veel met zichzelf. Enerzijds verlangt hij naar het hogere en naar de waarheid, anderzijds voelt hij zich aangetrokken tot sensualiteit en het aardse. Hij leeft als een gespleten mens, onrustig, onbestemd en op zoek naar waarheid. En dat terwijl hij voor het oog succesvol is, een goede baan heeft en door velen wordt geprezen. Maar het verzadigt hem niet. Het geeft hem geen antwoord op zijn grote vragen: wie ben ik, waar komt het kwaad vandaan en wie is God?

Omkeer

Een kinderstem verandert alles in zijn leven. Hij maakt een wandeling in Milaan en hoort een kind roepen: *Neem en lees*. Hij gaat

terug naar zijn huis en leest een tekst uit Paulus' brief aan de gemeente in Rome: 'Laten wij, als op klaarlichte dag, op een gepaste wijze wandelen, niet in zwelgpertijen en dronkenschapen, niet in slaapkamers en losbandigheden, niet in ruzie en afgunst. Maar bekleed u met de Heere Jezus Christus, en verzorg het vlees niet om begeerten op te wekken.' Augustinus beseft dat hij zijn leven moet toewijden aan God. Vanaf dat moment weet hij waar hij zijn onrust en wanhoop kwijt kan. Augustinus vindt zichzelf terug in God. Later schrijft hij in zijn *Belijdenissen* de zin waar hij beroemd mee is geworden: 'Onrustig is ons hart, totdat het rust vindt in U.' Het is een centraal thema geworden in Augustinus' denken.

Meteen breekt hij met, in zijn ogen, slechte levensgewoonten. Zo doet hij afstand van zijn leerstoel en verbreekt zijn verloving. Op Paasmorgen in 387 wordt Augustinus door bisschop Ambrosius gedoopt. Zijn moeder Monnica heeft al die jaren naar dit moment uitgezien, zij is hem al die jaren achterna gereisd. Een bisschop had haar ooit toevertrouwd: 'Een kind van zulke gebeden kan niet verloren gaan.' Niet lang na Augustinus' doop overlijdt zijn moeder.

Terug naar Afrika

Augustinus vertrekt uit Italië en gaat terug naar Afrika. Zijn bezittingen schenkt hij aan de armen. Hij trekt zich in zijn geboorteplaats Thagaste terug op een landgoed om met een aantal geestverwanten een leefgemeenschap te vormen. Hier schrijft hij diverse boeken, waar hij al snel faam mee verwerft.

Als Augustinus een keer het dorpje Hippo bezoekt, wordt hij tegen wil en dank gekozen tot priester. Hoewel hij er aanvankelijk geen zin in heeft, blijkt hij al snel een getalenteerd zielzorger. Augustinus en de kerk in Afrika blijken een *match made in heaven*. In Hippo vervult hij meerdere rollen: rechter, kloosterling, pastor, debater, polemist, herder. Geliefd bij het volk, verguisd door tegenstanders. Niet in de laatste plaats omdat hij zich stevig uitlaat over erfzonde, seksualiteit, uitverkiezing en waarheid.

Boetepsalmen

Augustinus dient de Afrikaanse kerk bijna veertig jaar, eerst als priester, daarna als bisschop. Hij houdt er honderden preken die dankzij stenografen bewaard zijn gebleven. Hij schrijft er vele boeken, waarvan *De Stad van God* tot zijn belangrijkste werk mag worden gerekend. In het boek zet hij de stad van de mens tegenover de stad van God, het tijdelijke tegenover het eeuwige. Augustinus spoort op onnavolgbare wijze zijn lezers aan het ware geluk bij God te zoeken.

Hippo wordt in de laatste maanden van Augustinus' leven belegerd door de Vandalen. Deze Oost-Germaanse stam trekt Afrika binnen en heeft een nietsontziende werkwijze. Augustinus brengt zijn laatste dagen door in gebed. De boetepsalmen heeft hij in grote letters laten aanbrengen op de muur van zijn kamer. De zondaar Augustinus beseft dat het alleen Gods genade is die hem redt. De bisschop blaast op 28 augustus 430 de laatste adem uit. Augustinus is dan 75 jaar. De stad wordt nagenoeg met de grond gelijk gemaakt, maar de bibliotheek van Augustinus blijft wonderwel gespaard. Daar is het aan te danken, dat we ook nu ons oor bij Augustinus te luisteren kunnen leggen.

Als bisschop moedigt hij ons aan naar echte rust te zoeken. Als vader maant hij ons het slechte te mijden. Als theoloog wijdt hij ons in in Gods geheimen. Als zondaar is hij onze gelijke. Zijn vragen zijn onze vragen. En zijn antwoorden zijn, naar ik hoop, bruikbaar anno nu.

I. Wie ben je?

‘Wij zijn, wij weten dat wij zijn en wij hebben dat zijn en dat weten lief.’ – *De Stad van God*, XI, 26

‘Mensen willen graag het leven van een ander weten, maar zijn zo traag om hun eigen leven te beteren. (...) Niemand van de mensen weet wat er in de mens omgaat, behalve de geest van de mens, die in hem is.’ – *De Stad van God*, X, 3

Wat wil je worden? Kinderen vinden het een leuke vraag. Pilot, voetballer, moeder. Kinderen geven vaak heel concreet antwoord. Je zult ze niet snel horen zeggen dat ze gelukkig of tevreden willen worden. Wel dat ze een zwembad of trampoline in de tuin willen, of in een kasteel wonen. Wat zegt dat trouwens over henzelf? Misschien is de vraag naar het ‘wie wil je worden’ wel interessanter dan het ‘wát wil je worden’. Het is een moderne vraag, de vraag naar het wie, naar je identiteit. Vroeger was je toekomst te voorspellen: je werd uitgehuwelijkt, wist wat je voor de kost zou gaan doen en onder welke broodheer je zou dienen. Blijkbaar kan je anno nu iemand *worden*. In onze tijd wordt de suggestie gewekt dat je aan jezelf kunt werken.

Identiteit en imago

Voordat je je kunt presenteren, moet je weten wie je bent. Augustinus heeft het gezegde ‘Ken uzelf’ (*gnothi seauton*) van de Griekse filosofen ter harte genomen. Het is indrukwekkend om te lezen hoe hij naar zichzelf keek. Augustinus kwam erachter dat het in onze aard ligt om onszelf als middelpunt van de wereld te zien.¹ Maar er is meer dan ik, ik, ik. Wie kent zichzelf? Zelfkennis en Godskennis gaan bij Augustinus hand in hand.² Daarin verschilt Augustinus uiteindelijk van de platonische filosofie. Plato komt met zijn zelfkennis niet bij de waarheid, namelijk bij God, uit. In zijn hoogmoed denkt Plato zichzelf te kunnen

zuiveren, terwijl we volgens Augustinus een geneesheer van buitenaf nodig hebben.³

De eerste valkuil waar je in kunt trappen, is die van je zelf gecreëerde imago: hoe kijk je naar jezelf? De vraag is: wie kent zichzelf? Augustinus merkt op dat hij zichzelf 'tot raadsel' is.⁴ Het 'ik' is complex te duiden: waarom doe ik soms dingen die ik niet wil en waarom doe ik soms dingen niet die ik wel wil?⁵ De tweede is dat je je identiteit laat hangen van je imago. Hoe anderen je zien, zo ga je jezelf zien. Als ze mij niet goed genoeg vinden, zal ik dat wel niet zijn, zo kan je denken als je wordt afgewezen bij een sollicitatie.

Heb lief

Augustinus legt de nadruk op 'zijn'. Dat ziet op het bestaan, de existentie. Alsof Augustinus wil zeggen: maak een foto van jezelf. Kijk in de spiegel, observeer jezelf en heb jezelf lief. Maar pas op voor zelfobsessie en het onvermogen jezelf te relativiseren. In het diepste van mijn innerlijk ervaar ik, net als Augustinus, dat ik mezelf tot een raadsel ben, dat het antwoord op de vraag wie ik ben nooit volledig zal zijn. Uiteindelijk vindt Augustinus zijn troost in het afhankelijk zijn van God. Ik ben niet afhankelijk van wie ik zelf zeg te zijn, noch van wat anderen van mij vinden. 'Heer, die mij ziet zoals ik ben, dieper dan ik mijzelf ooit ken.'⁶

Autocoureur Jan Lammers over focus

'Weinig mensen zijn in staat hun gedachten te beheersen. Als ze 's nachts niet kunnen slapen, rennen hun gedachten als een dronken aap door de jungle.' Hij adviseert op bepaalde momenten van de dag tijd te nemen voor meditatie. 'Dat klinkt misschien zwaarmoedig en zweverig, maar het komt erop neer dat je op bepaalde momenten van de dag de tijd neemt voor jezelf en wat minder bezig bent met de wereld om je heen. Conformeer je aan die gemoedstoestand, richt je op dat innerlijk rustmoment.'⁷

2. Druk, druk, druk?

‘Bedenk goed, broeders en zusters, hoeveel je moet houden van een leven waar nooit een eind aan zal komen. Nu houd je nog van een leven waarin je alleen maar mag slaven en draven, als een paard werken en naar adem snakken. Wat er in dit ellendige leven allemaal gebeuren moet, het is te veel om op te noemen: zaaien, ploegen, nieuwe wijnstokken planten, varen, malen, koken, weven. En na al dat werk komt er onherroepelijk een eind aan je leven. Realiseer je toch eens wat je allemaal moet doormaken in dit ellendige leven waar je zo aan hangt. Denk je werkelijk dat je voor altijd zult blijven leven en dat je nooit zult sterven?’ – *Sermo 84*

Als je aan iemand vraagt hoe het gaat, luidt het antwoord vaak: ‘Druk!’ Wat is dat, druk zijn? En waar ben je druk mee? In Augustinus’ tijd waren mensen druk met zaaien, ploegen. Voor ons is er een voortdurende informatiestroom. Kinderen naar de sportclub brengen. De financiële administratie die niet helemaal op orde is. Eindeloze drukte. In vergelijking met vroeger zijn veel meer mensen aan het werk en zijn tijdsdruk en werktempo enorm toegenomen. We leven in een meerkeuzemaatschappij en worden omringd door hyperactieve burgers, aldus het Sociaal en Cultureel Planbureau.⁸

Sukkels

Door *life events* kan je echter aan de zijlijn van het leven komen te staan. Echtscheiding, sterfgeval, schulden of ziekte. Je lijkt niet meer mee te tellen. Er is geen werkgever meer die je om half negen verwacht. Op jou wordt geen beroep meer gedaan want, zo zegt of denkt men, ‘die heeft het al druk genoeg met zichzelf’. Wie niet druk is, telt niet mee. Des te verrassender de titel van een artikel in de *NRC* dat veel stof deed opwaaien: ‘Alleen sukkels hebben het druk.’⁹ Drukte houdt drukte in stand, aldus psycholoog Crabbe in het artikel, en zorgt ervoor dat we niet aan de wezenlijke dingen toekomen. Het gaat volgens hem niet om

alles gedaan te krijgen, maar om sommige dingen bewust niet meer te doen.¹⁰

Geen tijd om druk te zijn

Augustinus heeft een sombere kijk op het drukke leven. Augustinus wijst er meerdere keren op dat baby's huilend ter wereld komen, waarmee ze volgens hem profeteren dat ze hun intrede in een ellendig bestaan hebben gedaan.¹¹ Augustinus speelt geen mooi weer, maar lijkt tegelijkertijd ook niet heel reëel. In het leven wisselen voorspoed en tegenspoed elkaar toch af? In de woorden van de wijze koning-dichter Salomo: 'Er is een tijd [in het leven] om te huilen en een tijd om te lachen, een tijd om te rouwen en een tijd om te dansen.'¹² Je kunt het er maar druk mee hebben! Toch is Augustinus ook hoopvol. Het eeuwige leven is een leven zonder drukte. De bewoners van de hemel zullen vrij zijn, maar niet werkeloos.¹³ Niemand zal daar zichzelf of een ander tot een last zijn. Met het kwaad is afgerekend, alleen het goede zal bestaan. Geen tijd dus om je druk te maken – Augustijnse spiritualiteit in een notendop.

Bezoek je eigen begrafenis

Schrijver Richard Carlson over dit opmerkelijke advies: 'Mensen die op hun sterfbed op hun leven terugkijken, betreuren het vrijwel altijd dat ze hun prioriteiten verkeerd hebben gesteld. Op een enkele uitzondering na vinden ze het jammer dat ze zich zo druk hebben gemaakt om kleinigheden.' Het bekende 'had ik maar'. Te veel tijd besteed aan onzinnigheid, getob en gezever. Bij nader inzien blijkt het toch allemaal niet zo belangrijk. Carlson geeft een opvallend advies: bezoek je eigen begrafenis. 'Als u zich voorstelt dat u uw eigen begrafenis bezoekt, kunt u op uw leven terugzien terwijl u de kans nog hebt belangrijke veranderingen aan te brengen.'¹⁴

3. Hoe slaag je in het leven?

‘Wij zijn volmaakte reizigers, maar nog geen volmaakte bezitters. Als reizigers zijn wij onderweg. Jij vraagt: “Verder trekken, wat betekent dat?” Om het kort te zeggen: dat betekent vooruitgaan. Anders begrijp je het misschien verkeerd en ga je steeds langzamer lopen. Onderzoek jezelf. Wil je bereiken wat je nog niet bent, wees dan ontevreden met wat je nu bent. Want zodra je zelfgenoegzaam wordt, blijf je stilstaan. Zodra je zegt: “Het is genoeg”, ga je ten onder. Doe er dus steeds iets bij, trek steeds verder, maak steeds vooruitgang.’ – *Sermo 169, 18*

Stilstand is achteruitgang. Stilstaand water stinkt. En alleen dode vissen gaan met de stroom mee. Een paar gezegden die je regelmatig hoort. Wil je vooruit, ga dan verder, zegt Augustinus. Er is geen weg terug, wel een weg voor je. Een even eenvoudige als moeilijke opdracht. Want, ga maar na, hoe vaak sta je niet op een kruispunt waarbij je niet goed weet hoe je verder moet. Zal ik een eigen bedrijf beginnen? Zullen we gaan verhuizen? Met wie wil ik het leven delen? Zolang je geen richting kiest, zijn alle wegen even aantrekkelijk. Maar je komt niet verder. Belangrijk om goede keuzes maken en vooruitgang te boeken.

Augustinus gebruikt in dit kader het beeld van onderweg-zijn. In Augustinus’ theologie is dat het onderweg zijn naar de hemelse stad. We zijn als ‘volmaakte reizigers’ op weg naar Gods toekomst. De kerk bevindt zich in vreemdelingschap, in vijandelijk gebied, en heeft geen politieke ambities. Wel mag zij het beleid van de overheid toetsen aan de maatstaf van Gods Koninkrijk.¹⁵ Kerk en staat zijn bij Augustinus autonoom op hun eigen gebied, respectievelijk wat het geestelijke en stoffelijke betreft. Dit dualisme heeft er in later eeuwen voor gezorgd dat er meer aandacht was voor de leer en minder voor het leven, meer aandacht voor het individu en minder voor het politieke.

Meer dan genoeg

Mag je ontevreden zijn? Ja, zegt Augustinus. We mogen ontevreden zijn over het deel dat ons hier op aarde toekomt. Het leven op aarde is, helaas, een aaneenschakeling van ellende. Is het nog verantwoord om kinderen op de aarde te zetten? Zijn wij de laatste generatie die deze planeet kan redden? Maar het goede nieuws is dat we onderweg zijn naar een volmaakte toekomst. Hier is er sprake van ziekte, verdriet, terreur; straks zal er harmonie, vrede, gerechtigheid zijn.

Augustinus is scherp als hij zegt dat wie genoeg neemt met genoeg, uiteindelijk ten onder zal gaan. Hij doelt op een lijdelijke houding, waarin het aan optimisme ontbreekt. Augustinus noemt het zelfgenoegzaamheid, in de betekenis van tevreden met jezelf. Wil je jezelf ontwikkelen? Wil je voortuitgang boeken? Ga dan op reis. Heb lief. Strek je uit naar hetgeen voor je ligt. Dan ben je niet conservatief, maar progressief ingesteld en in afwachting van Gods erfenis. Leef vanuit de toekomst – dan leef je het leven tegemoet. Een heerlijk uitzicht, voor nu al meer dan genoeg!

In de oorlog waren mensen met weinig tevreden

Echt honger, dat kennen we in ons land niet. Als kind mocht je niet zeggen dat je honger had (want dat hebben kinderen in Afrika), maar trek. Mensen die de Tweede Wereldoorlog meemaakten weten soms wel wat honger en tekort is. Hoewel... Een overlevende vertelt: 'We leerden de eerste jaren na de oorlog met weinig tevreden te zijn. Niks uitgeven als het niet nodig was. We moesten zuinig leven, maar we hebben geen echte honger meegeemaakt, er was altijd te eten. Ondanks alle moeilijkheden hadden we nooit iets tekort.'¹⁶

4. Wat is een goed karakter?

‘Loop op je karakter, niet op je voeten. Veel mensen lopen namelijk goed op hun voeten, maar slecht op hun karakter. Soms kunnen ze wel goed lopen maar rennen ze naast de weg. Natuurlijk kent u ook mensen die goed leven maar geen christen zijn. Ze kunnen goed rennen, maar niet over de weg. Hoe harder ze rennen, hoe meer ze verdwalen: ze raken steeds verder van de weg af. Maar als zulke mensen dan de weg bereiken en hem blijven volgen, wat is dat dan een veilig gevoel! Ze lopen goed en verdwalen niet. Maar als ze hem niet blijven volgen, al lopen ze nog zo goed... ach, wat een ellende! Het is beter over de weg te strompelen dan naast de weg te marcheren.’ – *Sermo* 141

Tegenwoordig moet alles een karakter hebben, of het nu om een auto, speciaalbier of een woning gaat. Een karakteristiek pand verkoopt beter dan een eenvoudige doorzonwoning. Stripfiguren hebben karakters en tegen mensen ‘met karakter’ kijken we op – alsof er ook mensen zonder karakter zijn. Van managementdenker Steven Covey is het inmiddels klassieke beeld van een ladder tegen de verkeerde muur. Sommige mensen bereiken de hoogste sport van de ladder en ontdekken dan pas dat die tegen de verkeerde muur staat.¹⁷ Jammer, al die moeite voor niets. Dat je er aan het einde van je opleiding achter komt dat het vak toch niet iets voor je is. In Augustinus’ woorden: veel mensen rennen wel, maar de verkeerde kant op. Volgens Augustinus zijn er twee zaken belangrijk: een goed karakter hebben én op de goede weg lopen. Hoe ziet dat eruit?

De juiste weg

Augustinus is geen man van pasklare antwoorden. Hij geeft geen lijstje goede en slechte eigenschappen, maar daagt ons wel uit. Doe nou niet alsof je de juiste weg niet weet. Alsof je niet weet wat goed en slecht is. Ergens weet je wel wat goed is en wat niet goed is. Het is te vergelijken met de regels van een schaak-

spel. Als je niets van de regels begrijpt, heeft het weinig zin om een potje te schaken. De pionnen hebben dan geen betekenis voor je en je mist de kwintessens van het spel. Je doet wel iets, maar je weet niet wat je doet. Hoe weet je of je op de goede weg zit? Nou, dat heeft alles met een goed karakter te maken. Een goed mens verlangt naar het goede leven. In een preek stelt Augustinus dat ieder mens verlangt naar waarheid en leven – centrale begrippen uit zijn denken. Niet iedereen kent echter de juiste weg ernaar toe.

True north

Karaktervol zijn betekent je bewust zijn van wie je bent en wat je aan het doen bent. Modern gezegd: je hebt je *true north* ontdekt. Dat is de ultieme *fit* tussen jouw kwaliteiten en gevraagde competenties, aldus populaire managementdenkers.¹⁸ Het is interessant dat Augustinus erop wijst dat het niet om de snelheid gaat. Veel belangrijker is dat je op de juiste route zit. Wie de verkeerde kant op rent, zal dat bekopen. In de woorden van de Utrechtse schrijver Crone: ‘En hoe verder hij ging, des te langer was zijn terugweg.’¹⁹ Lopen doe je volgens Augustinus niet met je voeten, maar met je hart!

Herzberg is onder de indruk van een joodse jongen

De joodse schrijver Abel J. Herzberg schrijft over een ontmoeting in het concentratiekamp met een joodse jongen. ‘Labi, waarom eet je geen soep?’ Maar Labi weert af. ‘Labi, als je niet eet, komen de paarden je halen!’ En dan fluistert Labi, met een oneindige melancholie en ernst, als een bekentenis tot zichzelf: ‘Omdat er verschil is tussen rein en onrein.’ (...) Er is een verschil tussen rein en onrein en wij weten, al weet Labi het zelf misschien niet eens, dat het niet gaat om soep of paardenvlees, hetwelk ook Labi alleen maar verwerpt als laatste symbool, maar om de eerste zin uit de menselijke beschaving. Om de erkenning, dat er iets is, dat mag en iets, dat niet mag.²⁰

5. Hoe moet je omgaan met boosheid?

‘Word rustig boos, maar zondig niet.’²¹ Word maar boos, zoals mensen dat doen, als jullie worden overwonnen. Maar zondig niet. Wat is woede? Wraaklust. Wat is haat? Woede die ingesleten is. Woede is een splinter, haat is een balk. Soms verwijten we iemand dat hij boos wordt, terwijl we zelf haat bewaren in ons hart. Ook Christus zegt tegen ons: “De splinter in het oog van uw broeder ziet u wel, maar de balk in uw eigen oog ziet u niet.” Hoe kan een splinter nu tot een balk uitgroeien? Als hij er niet onmiddellijk uitgetrokken wordt. Omdat je de zon zo vaak over je toorn hebt laten komen en gaan, heb je deze laten inslijten. Je hebt er boze bedenkingen bijgehaald, de splinter water gegeven, door hem water te geven gevoed en door hem te voeden uit laten groeien tot een balk.’ – *Sermo 58*

Boosheid is een alledaagse emotie. Bijna elke dag zijn er boze mensen in het nieuws. Er is altijd wel iemand ergens boos over. Werknemers die vinden dat ze te weinig salaris krijgen – en daarom actie voeren. Wereldleiders die boos zijn omdat landen zich niet aan internationale afspraken houden. Of dicht bij huis, in het verkeer, zoals de bestelbus van de bezorgdienst die de weg blokkeert. Boosheid en woede zijn lichte vormen van agressief gedrag. Het zijn lichte vormen van geweld. Meestal worden boosheid en woede niet als effectief gezien. Doe toch rustig! Werkt woede alleen maar averechts?

Effectief

Als we Augustinus goed beluisteren, dan zegt hij: boos worden heeft wel degelijk een functie, maar wees matig met boosheid. Laat boosheid niet over je heersen, maar heers over je boosheid. Of, zoals dat in managementtermen heet: effectief boos worden. Boosheid is dan geen doel op zichzelf, maar wordt instrumenteel benaderd, om iets anders te bereiken. De meest effectieve vorm van boosheid is morele woede.²² Morele woede is niet

egoïstisch, maar komt voort uit de schending van standaarden en onrecht. Bovendien is morele woede constructief van aard: het doel is verbetering en vernieuwing. De boosheid is ook hier geen doel op zich.

Voeden

Boosheid kan volgens Augustinus gemakkelijk een doel op zich worden. Dan ben je boos om het boos zijn – en vaak is de aanleiding voor de boosheid al uit zicht. Of het bleek bij nader inzien toch niet zo'n majeur item te zijn. Familievetes die in het programma *Het Familiediner* worden besproken vallen in deze categorie: vaak zijn het onbenullige incidenten die uitgroeien tot veelkoppige monsters, waardoor mensen elkaar soms jaren niet zien. Vreemd genoeg weet bijna niemand meer wat precies de oorzaak van de ruzie is. Het zorgt er soms voor dat families een jarenlange loopgravenoorlog met elkaar uitvechten.

Laat dat niet gebeuren, houdt Augustinus ons voor. Voed je boosheid niet, maar spreek je frustratie uit. Laat je boosheid niet inslijten want dan wordt boosheid een ijsberg, die onder water altijd groter is dan je denkt. Blijf in de spiegel kijken, want wat je de ander verwijt, kan ook gemakkelijk jou verweten worden.

Antoine Bodar over het verwerken van verlies

'In een jong gezin met twee kleine kinderen overlijdt de vrouw plotseling. Een verschrikkelijke tragedie. De man is gebroken, maar hij moet toch verder met zijn leven. Nu kan hij twee dingen doen: blijven volharden in de boosheid over het lot dat hem overkwam, of leren met het verlies om te gaan, dus het lot te boven komen. Kan hij dat niet, dan wordt hij een bittere, verzuurde vader, die op den duur nergens meer wordt uitgenodigd en die zijn kinderen niet de juiste ruggensteun geeft.'²³

Hoe komt het dat we zo druk zijn? Hoe kom je tot rust in onrustige tijden? Waar moet je wel aandacht aan besteden en waaraan niet? Vragen die kerkvader Augustinus stelde, maar die je ook zomaar om je heen kunt horen. Augustinus leefde 1500 jaar geleden. Alles is anders en toch is alles hetzelfde. De waarheid staat onder druk en zekerheden vallen weg. Augustinus zou zeggen: 'Wij zijn de tijden.' Onrustig als we zijn, kunnen we uiteindelijk alleen rust vinden bij God. In *Augustinus voor mensen van nu* brengt de auteur Augustinus dichtbij. Hij reflecteert op teksten van de kerkvader over thema's waarmee mensen nu te maken hebben. Zo nodigt hij je uit tot nadenken over je keuzes, tijdbesteding en opvattingen.

Hans Alderliesten is adviseur maatschappelijke vraagstukken en bekleedt verschillende bestuurlijke functies. Eerder verscheen van zijn hand: *Grote denkers over grote dingen*.

NUR 707
ISBN 978 90 435 3275 4

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT